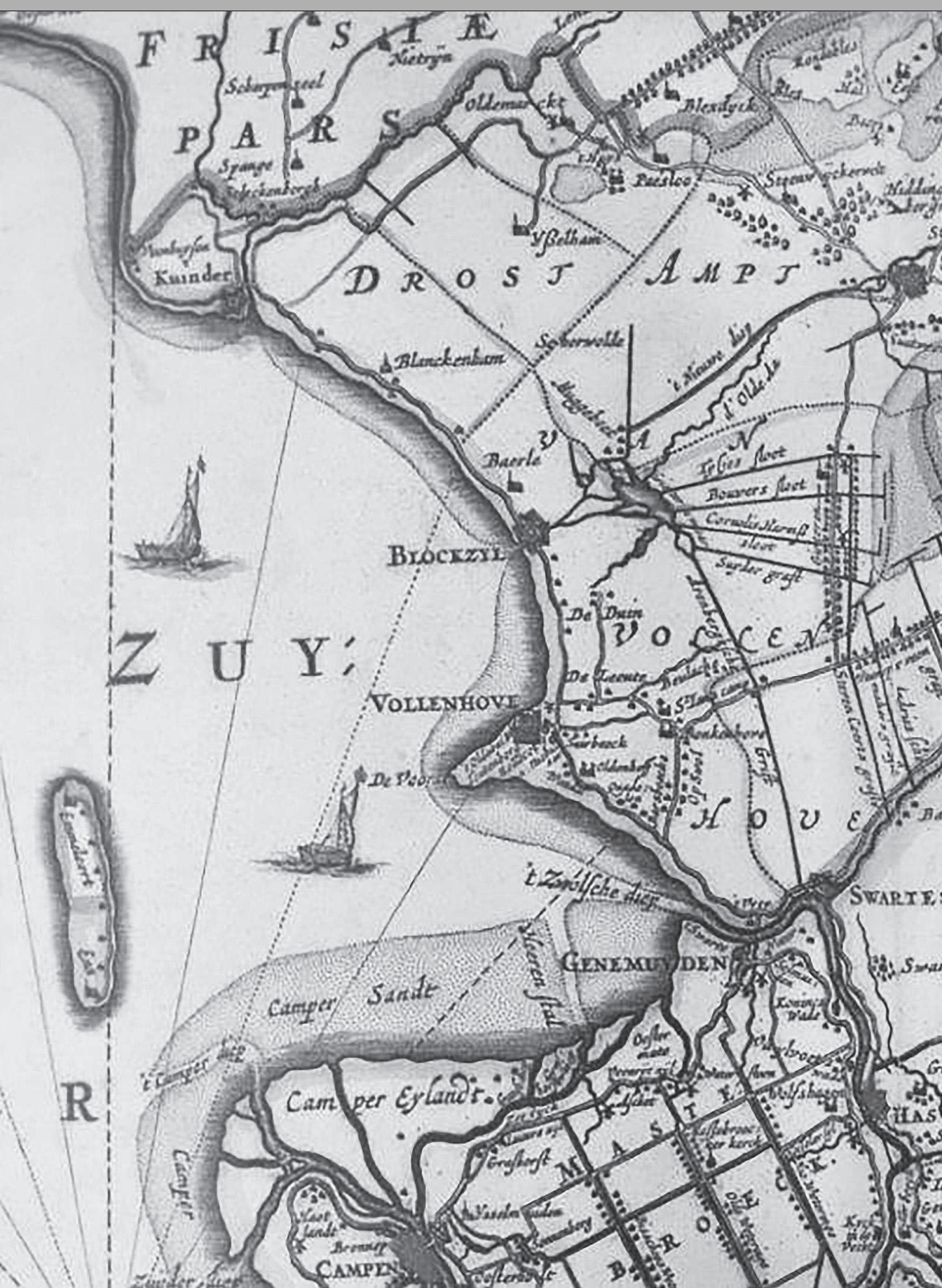

Homoseksualiteit in de zeventiende eeuw vanuit een streng christelijk perspectief gezien. Een verhaal over liefde, erotiek en hartstocht onder landadel, boeren, vissers en buitenlui. Het verhaal geeft ons inzicht in de worsteling van de hoofdrolspelers in de Kop van Overijssel met hun geloof en hun seksuele geaardheid tegen een historische achtergrond. Gods oordeel over het 'anders zijn', de oordelen van de familie en de broederstrijd die daarvan het resultaat is, geven aan het verhaal zijn tragische karakter en levendige dynamiek. De doem en het oordeel zijn het gevolg van deze wijze van geloven en denken. Zij vormen de rode draad tussen de opmerkelijke gebeurtenissen.

Roep onze namen dat wij U horen,
Dat wij weer ademen, dat wij U leven.

Huub Oosterhuis

Colofon

©2015 Andreas Meijer

Uitgever: Heijink Hardenberg

www.uitgeverijheijink.nl

Omslag: Doortje de Vries

Portretfoto: Roel Dijkstra

Layout: Westerhof Art&Design

ISBN: 9789462540323

NUR: 300

Eerste druk, mei 2015

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

ontworteld leven

Andreas Meijer

Ontworteld leven

I

De nacht was koud geweest, helder met een volle maan. Het had nog net niet gevoren, maar het scheelde niet veel. Nu, rond het middaguur stond de zon laag aan de zuidwestelijke hemel en gaf haar in kracht afnemende, laatste warmtestralen door. Het zonlicht was fel, hard en meedogenloos. Het was alsof het wilde zeggen: 'Ik kom weer terug, na de winter ben ik er weer om jullie met mijn warmte te omarmen.' Op een enkele plek speelde de zon met vocht in de lucht en liet prachtige lichtsporen door het bladerdak zien, een jakobs ladder. Zilveren, strakgespannen door een meesterhand geweven draden die de aarde kusten. Maar op de meeste plaatsen regelde het bladerdak van de oude beuken rond het kerkje, dat de laatste zonnestralen en hun warmte verloren gingen. Het zorgde voor een kille, vochtige atmosfeer in de kerk. Het blad begon al wat te kleuren.

Rond de kerk keek een aantal houten en stenen grafmonumenten, als waren ze daar nonchalant rondgestrooid, neer op het driftig woekerende onkruid, klimop en mos. Het gevecht om ruimte, licht en leven was bij voortdurende nadrukkelijk aanwezig en bijna tastbaar. Symboliek van de menselijke wil om zijn of haar plek onder de zon op te eisen, ook in dit woeste en armzalige gebied. De gezaaide grafmonumenten gaven een historisch beeld van een stukje geschiedenis van deze ruige en arme streek in de Kop van Overijssel. De wind liet het volledig afweten op deze herfstdag. Geen blad bewoog en het vele water rondom de kerk, evenals dat van de Bouwersgracht, lag er zwart spiegelend en onbewogen bij.

Het leek alsof deze dag in oktober ademloos toekeek naar wat stond te gebeuren... De stoffige, gotische glas-in-loodramen keken als even zoveel dof geworden ogen, aangetast door glaucoom, neer op het sombere en zeer sobere interieur van het kleine dorpskerkje. In het rechthoekige kleine zaalkerkje met zijn driekantig liturgisch centrum waren wat kerkbanken dicht bij het koor aan de

oostzijde weggehaald. De kerkbanken stonden om praktische redenen in de lengterichting van de kerk. De preekstoel aan de zuidkant van de ruimte was uiterst sober. De grafsteen met het familiewapen van Renoy-Sloet was verwijderd en wat hulpmaterialen lagen links naast de duistere kelderruimte.

Een aantal sterke jonge mannen was al vroeg in de morgen begonnen de steen uit de kerkvloer te lichten. Het was nog schemerig, toen een eenvoudig werktuig met ijzeren ketting en sjobanden bij kaarslicht door de mannen werd opgesteld, gebruiksklaar naast de steen. Eén van de grafdelvers was de plaatselijke smid, Gradus van Someren was zijn naam, die met grote regelmaat op de havezate te vinden was. Hij had de leiding. De overige vijf hadden uiteenlopende beroepen, waaronder een rietsnijder, een visser, twee kleine boeren en een potige kerel die veen afgroef, een turfsteker die nog had geholpen bij het graven, zes jaar lang, van het nieuwe diep.

Ze werkten in stilte en met de regelmaat van een klok. ‘Doe rustig aan,’ fluisterde Gradus, ‘maak goed vast, de steen kan maar één keer vallen en ligt dan aan gruzelementen.’

Voorzichtig en uiterst geconcentreerd werd het slappe verdroogde cement rond de steen weggekrabd. De sjobanden waren op de hoeken van de steen bevestigd. Heel voorzichtig deed het liertje piepend zijn werk en werd de steen zo’n vijf centimeter opgetild en op een aantal ronde balkjes geschoven. Centimeter voor centimeter rolde de steen opzij, geholpen door vaardige handen. Een mufte vochtige geur steeg op uit de geopende ruimte.

Nadrukkelijk zichtbaar in de kerkvloer van het kleine kerkje was het gapende gat in de vloer als een veel te grote, geopende, hongerige muil van een roofdier. Bij het licht van de lantaarn kwam een van stenen gemetselde trap tevoorschijn met een veel te steile hellinghoek. De smid daalde af in de kelderruimte met in zijn rechterhand de lantaarn en stak beneden wat meegebrachte kaarsen aan

in de daarvoor bestemde houders in de muur. Hij moest zijn hoofd wat buigen, de zoldering was laag. De crypte was aanmerkelijk groter dan het vloeroppervlak van de kerk.

De fundering van de kerk bestond voor een deel uit enorme zwerfkeien, oorspronkelijk afkomstig uit Drenthe en per boot aangevoerd via de rivier de Aa. De doorgang naar de aanvullende ruimte werd gevormd door twee ovale rechtopstaande stenen, als waren het natuurlijke poortwachters. Horizontaal daarop lag een platte steen, een zwerfkei als deel van de fundering. Stenen, gevonden in het verhoogde leem- en zandgebied, een soort natuurlijk duin van oost naar west bij Steenwijkerwold. Ook die stenen waren per boot via het riviertje de Reune naar het kerkje in Giethoorn gevaren.

Het kaarslicht flakkerde en gaf spookachtige akelige gedaantes weer, dansend als een 'danse macabre' op de muren. Iedere keer als hij afdaalde langs de stenen trap bekroop hem een onbestemd gevoel. Het greep hem naar de keel. 'Is het angst', dacht hij, 'dat stomme bijgeloof?'

Het koude zweet kroop tussen zijn schouderbladen tergend langzaam naar beneden. Hij rilde ervan. 'Ik moet zo snel mogelijk maar weer naar boven', was zijn stellige en meest voor de hand liggende gedachte. Hij was laf en een angsthaas van het zuiverste water, zijn lafheid en panische angsten irriteerden hem mateloos. Elk redelijk inzicht en iedere aanwezige logica deden hem met grote regelmaat het overzicht verliezen en maakten hem tot een instabiele persoon zonder enig rationeel besef. Met zijn logisch denken was hij niet in staat zijn instinctieve angsten onder controle te brengen. Altijd was er het besef van een dreigend gevaar. Hij was snel geïrriteerd en agressief. Nog maar enkele dagen geleden mocht hij zich verantwoorden bij een ouderling van de kerkenraad voor openbare dronkenschap vanwege zijn vlucht in de jenever. Hij schaamde zich ervoor. Hij had zich schromelijk misdragen tegenover een dorpsgeenoot en hem een paar klappen in het gezicht gegeven, met een forse

bloedneus als gevolg. Schelden en kleinerend spreken over belangrijke medeburgers uit de kleine gemeenschap lag hem voor op de tong. Tja... hij hoorde nog wel eens wat op 'De Daalhof'.

De muren van de twee grafruimtes bestonden uit aanmerkelijk kleinere afmeting zwerfkeien dan welke waren gebruikt voor de fundering. Dat alles was met specie aan elkaar en op elkaar gemetseld. De tweede crypte kreeg wat licht van een daarboven op het kerkhof geplaatst klein kapelletje. Een religieus bouwsel met schuin oplopende wanden en een platte bovenzijde. Anderhalve meter hoog en één meter in het vierkant, met in alle zijden lamellen voor het licht. Een groot aantal van de van stenen opgemetselde sarcofagen had aan het hoofdeinde een crucifix. De meest recente sarcofagen hadden na de overgang van het rooms-katholicisme omstreeks de 16e eeuw, naar de Reformatie, het protestantisme, een eenvoudig kruis. Ze lagen te wachten op de volgende dode. Een klein aantal sarcofagen was van marmer.

Al honderden jaren werd hier de landadel bijgezet. Ook de ouders van Machteld barones Sloet, lagen hier. Reynt baron Sloet en Catherina Bleyenbergh hadden uiteindelijk hier hun laatste rustplaats gevonden. De familie van Renoy was sinds 1129 al bekend als landadel. Op een aantal sarcofagen was de naam van de overledene aangebracht met een jaartal. Hier rust in God. Overleden 1601 Catherina Bleyenbergh. Hij had haar nog goed gekend. Reynt Sloet sneuvelde in 1603 bij het beleg van Oostende.

Gradus ging een moment zitten aan het voeteneinde van een sarcofaag die dichtbij stond. Hij stond direct weer als door een wesp gestoken op, 'wat eerbied en ontzag voor de dood zou mij helpen dat rotte gevoel kwijt te raken en wellicht mijn angst te overwinnen.' In een hoek stond een kleine kist, hij wist nog wanneer die door hem daar was geplaatst. 'Ook kleine kinderen kunnen sterven. Leven en dood lagen vaak maar een haarbreedte van elkaar.' Hij stond een moment stil bij de dood van het jonge meisje. 'Wat een dartele klei-

ne schat, met haar blonde pijpenkrullen en mooie blauwe ogen, een zonnetje op het herenhuis,' dacht hij in een flits.

Hij kon haar nog haarscherp reproduceren op zijn netvlies, zoals ze als een jong veulen door de gangen en kamers van 'De Daalhof' dartelde. Het meisje was maar kort ziek geweest. De dood boezemde hem een panische angst in. Hij kon er ondanks zijn betrokkenheid en werkzaamheden maar niet aan wennen. Zijn ogen zochten en vonden een goede plek voor het bijzetten van de nieuwe kist. De ijzeren kist waar wat later de sarcofaag omheen zou worden gezet.

Gradus werd almaar nerveuzer en angstiger in de desolate crypte tussen de vele doden. De devote buiging van zijn hoofd was meer gelegen in het lage plafond dan van aanbidding. Hij dacht een moment in de hoek van de kelder wat zacht gemompel te horen en zijn claustrofobie nam merkbaar toe. 'Ik moet hier nu snel weg en direct.' Hij keek nog een keer schichtig om zich heen. Op de trap kwam hij erachter dat de geluiden die hij beneden had gehoord uit de kerkruimte kwamen. Hij hoorde boven in de kerk zacht praten.

Inmiddels was het 9.00 uur in de ochtend en dominee Johannes Hayo meldde zich. Hij wilde zich er nadrukkelijk van overtuigen, of alles voor de komende dienst wel in orde was. Johannes was nog geen jaar in dienst van de gemeente in Giethoorn. En nu was aan hem de droeve taak om een jonge jongen van 18 jaar bij te zetten. Een jongen die onder beroerde en verdachte omstandigheden om het leven was gekomen. Hij worstelde met zijn opdracht deze morgen. Hij had slecht geslapen: 'Hoe verpak ik dit gebeuren zo dadelijk in een preek en wat kan ik ter vertroosting aanbieden, kan ik wel troost bieden? Wat zeggen de heilige geschriften over een gewelddadige dood?' Hij was er zwaar verlegen mee. Zijn bijbelvastheid liet hem niet in de steek, het boek Deuteronomium liet hem niet in de kou staan.

'Over moord en doodslag was Gods woord zo helder als een diamant,' dacht hij.

‘Hoe gaat het mannen, schieten jullie op en is het werk op tijd klaar?’ vroeg hij. Vol oprechte belangstelling liet hij zich informeren.

Gradus had niet zoveel op met Johannes. De dominee had hem bij herhaling gewezen op zijn in de ogen van Johannes zondige leven. Johannes wist van zijn escapades die met grote regelmaat plaatsvonden in Kuinre. ‘Ik kan het niet helpen. Nog niet zo lang geleden was het land nog, als het op godsdienst aankwam, overzichtelijk en voor mij te begrijpen. Maar bij de rustige, bijna geruisloze overgang van het rooms-katholieke belijden naar het protestantisme ben ik de weg volledig kwijtgeraakt.’

Het was als een aardverschuiving bij hem binnengekomen. Een andere manier van geloven, hij kon het niet meer begrijpen. ‘En nu was die Johannes Hayo ook zomaar getrouwd met een non, de abdis uit het klooster van Vollenhove. Een vernieuwingsbeweging met wonderlijke opvattingen over het geloof en de geloofsbeleving. Plotseling was Johannes niet meer Rooms-katholiek maar had zich laten hervormen. De Bisschop van Utrecht had hem eruit moeten schoppen, en die non ook. Het was te gek voor woorden, Johannes was voortaan dominee en die abdis domineesvrouw. En alles moest anders, de ambten, de geloofsleer, de inrichting van het kerkje, de sacramenten, alles moest nieuw en op de kop gezet. De Reformatie, het zal allemaal wel,’ dacht Gradus.

Hij was losgeslagen van zijn vaste ankerpunten. Alle zekerheden in zijn leven had hij ingeruild voor bijgeloof. Angst was zijn voortdurende metgezel. Bij het uitvoeren van noodzakelijke klussen op de havezate had hij over zijn angsten gesproken met vrouwe Machteld Sloet, de barones.

‘Wat is het een lieve vrouw, vol begrip en aandacht, en wat kan ze goed luisteren. Ik moet mij diep schamen en stel haar geweldig teleur. Wat moet er van me worden?’ dacht hij.

Johannes keek naar het grafbord dat in opdracht van de baron en barones was gemaakt. Het bord met in het midden op het schild een halve maan en een aantal schuine balken. Het schild werd vastgehouden door twee gestileerde leeuwen. Daarboven stond het jaar van overlijden, 1635, en tegen de gewoonte in de naam van de dode 'Arend'.

Een zeer penseelvaardige schilder had met veel liefde voor een perfecte uitvoering zorg gedragen. Voor deze begrafenisdienst was het grafbord op een simpele wijze bevestigd aan de preekstoel. Johannes was nerveus, en niet zo'n klein beetje. Hij dacht: 'Was deze dag maar voorbij, dan kon het gewone leven weer zijn gang gaan.'

Hij slikte nog maar een keer diep en probeerde het stompe sigaar onder zijn vervaarlijke snor tussen zijn lippen brandende te houden. Een borstelsnor met afhangende punten die zijn mondhoecken aan het gezicht onttrokken. Dat viel niet zo mee, het deel in zijn mond was klef en nat geworden. Hij had de neiging erop te kauwen.

12.00 uur was het inmiddels geworden en de zwijgende mannen pakte hun petten achter in het kleine kerkje van de laatste bank. Het bord leek in afwachting te kijken naar het geopende graf, het wachten was op de nieuwe bewoner.

De stemming op de havezate 'De Daalhof' was ingetogen en discreet. 'De Daalhof' was een prachtig versterkt huis. Rechthoekig met op de korte kanten heel mooi uitgevoerde trapgevels. Het had een oprijlaan met een fraai versierde poort. Aan de achterzijde lag een enorme ommuurde moestuin met de opstallen voor de beesten. Het huis had een mooie hal met naar twee kanten lange gangen, zowel op de begane grond als op de verdieping. Op de verdieping lagen zeker achttien slaapvertrekken en onder de kap op de zolderverdieping waren wat kamertjes voor het inwonend personeel. Het licht viel via dakkapellen naar binnen. Rond de statige voordeur waren twee zuilen verwerkt in mooi pleisterwerk, die een timpaan met

versieringen en het familiewapen droegen. Een hardstenen trap met een vijftal treden voerde naar de prachtige paneeldeur. De havezate was van de hand van dezelfde bouwmeester als het Schultehuis in Wanneperveen. Boven de ramen halfronde bogen in het metselwerk, mooi uitgevoerde muurankers en de ramen voorzien van deels glas in lood en deels kruisroedes. Alle ramen hadden luiken met een zandloper in de kleuren van de familie. ‘De Daalhof’ lag evenals de kerk op een soort rivierduin, wat hoger dan het omringende laagveenlandschap.

Een tengere jonge vrouw van midden veertig zat op een stoel in haar slaapvertrek. Zij zag zo bleek als was, bijna doorzichtig, heel transparant. Ze was in een paar dagen jaren ouder geworden. Haar mooie ogen waren rood geïrriteerd door de vele tranen, en ze had niet geslapen de voorbije nacht. Achter haar stoel stond een dienstmeisje, haar meest vertrouwde hulp. Het was de jonge vrouw die naast veel ander werk ook goed overweg kon met haar prachtige lange, donkerbruine haar. Haar handen en een kam gleden moeiteloos en zelfverzekerd door de golvende haardos. Met veel routine en respect voor vrouwe Machteld deed ze haar werk.

Een diepe zucht overgaande in een geluidloze snik ontsnapte aan de borst van Machteld barones Sloet. Het leek op zuurstofbellen die ontsnappen aan het wateroppervlak.

‘Waarom overkomt ons dit?’ fluisterde zij bijna onhoorbaar voor zich uit. ‘Is het de straf van God voor onze zonde, voor mijn zonde? Waarom moet ik zo lijden? Het is voor mij bijna niet mogelijk aan deze pijn zin te geven. Waarom worden Baldewijn en ik zo zwaar door God bezocht? Straft een vader zijn kinderen om hen terug te drijven in het hok? Is het Gods lust tot pesten en plagen? Moet ik geloven in een slaande hand om mij en Baldewijn in het gareel te houden?’ Machteld deed haar best niet boos te zijn op God. ‘Wat heb ik niet goed gedaan in mijn leven dat hij mij zo zwaar straft? Waarom ontnemt hij mij onze zoon Arend en weten wij niet waar

Reynt, zijn broer is? Waarom komt God verhaal halen en neemt hij opnieuw het leven van het liefste wat ik heb? Moet ik geloven in een God van wrake? Wie zich tegen mij verzet, zal ik straffen, hem en ook zijn nakomelingen tot in de derde en vierde generatie.'

Machteld begon opnieuw hartverscheurend te huilen. Haar tranen bleven komen als een niet aflatende stroom van een bergbeek. Haar ogen waren zwaar geïrriteerd en gezwollen van verdriet. Haar ribben deden pijn van het gebrek aan slaap en haar intens doorleefde machteloosheid.

Toen ze wat tot bedaren kwam, probeerde Geertruida, haar hulp en vertrouweling, voorzichtig met een hand op haar schouder wat troost te bieden. 'Mevrouw, met respect, maar is het niet zo dat mensen zelf rampen veroorzaken? Dat wij zelf elkaar naar het leven staan? Soms letterlijk zoals nu, maar even zo vaak figuurlijk.' Geertruida liet een korte stilte vallen. 'Mogen wij God wel overal de schuld van geven, de schuld van het leed dat wij zelf veroorzaken? God heeft hier geen bedoeling mee, God is geen scherprechter, hij is niet wreed en wreekt zich zeker niet op ons en onze kinderen. Het liefst wil hij ons in zijn armen sluiten en ons troosten,' sprak Geertruida. 'Maak hem niet door uw wanhoop en verdriet, én uw verlies van uw geloof tot martelaar van de duivel. De schepper die uw verdriet niet veroorzaakt en ook niet kan voorkomen, wil er wel zijn voor u en uw man. Het meest wezenlijke van ons leven mag de liefde voor anderen zijn. Hij wil ons troosten, als wij ophouden onszelf te kwetsen. Kwaad is als een plotselinge beweging op rimpelloos water, zonder dat er ook maar een spoortje wind is. God geeft een toekomst van vrede. Laten we ons niet wentelen in wanhoop, maar leren leven uit een visioen van vrijheid en leren te leven uit vreugd en blijdschap, ook al lijkt het nu heel erg moeilijk.'

Geertruida leek haar tijd ver vooruit. Zij luisterde niet alleen naar haar hart, maar gebruikte ook haar hoofd. 'Een paar dagen terug hebben wij nog lang met elkaar gesproken in de keuken,' dacht

Machteld. ‘Het was een lieve, heel zachte jongen met een geweldig karakter. Er zat hem wat dwars, daar ben ik inmiddels wel achter, maar hij wilde er niet over praten. Hij was heel anders dan zijn wat oudere broer Reynt. Meer filosofisch in zijn uitspraken, veel meer beschouwend en heel intelligent. Altijd was hij behulpzaam en zocht het goede in anderen.’

Zij begon weer zacht te huilen. ‘Het ging ook allemaal wel erg snel, een paar dagen terug, een levenslustige jonge vent, en nu moest ze hem naar de kerk brengen, waar hij achttien jaar terug was gedoopt. De doop, een dag na zijn geboorte, ik was er niet bij. Baldewijn had hem naar het doopvont gebracht. Zo was het al eeuwen de gewoonte, en zo hoorde het. Zonder doop geen zaligheid en eeuwig leven. Zondag zal er door dominee Johannes Hayo de nodige aandacht ter gedachtenis aan hem worden gegeven,’ overdacht ze.

Zij zag er als een berg tegenop. Geertruida vlocht van het geborstelde glanzende haar twee stevige strengen. Zij rolde ze in een dikke knot en stak ze met een paar spelden stevig vast achter op Machtelds hoofd. Met een vochtige hand haalde ze de paar losse haren van de schouder van mevrouw. Machteld keek met haar rood betraande ogen in de lieve behoedzame ogen van haar vertrouwen en eerste hulp, Geertruida. Geertruida was haar zeer dierbaar en ze was een intelligente jonge vrouw. Ze kon in alles op haar rekenen. Over de lange zwarte jurk hielp ze Machteld om de zware zwarte omslagdoek te bevestigen. Tot slot zette ze het zwarte hoedje vast met de overgebleven spelden en liet de zwarte tule voor haar gezicht zakken. Ze sloeg nog een keer de arm om mevrouw heen en fluisterde haar kracht en sterkte toe voor de komende uren. Samen liepen ze naar de grote centrale woonkamer met het open vuur. Geertruida had haar arm als een vriendin onder die van Machteld door gestoken en omklemde haar hand.

Achter elkaar kwamen Johannes, Gradus en de landdrost Coenrad Sloet, een andere tak van de familie Sloet uit Vollenhove de

ruimte binnen. Baldewijn baron van Renoy betrad ook het vertrek. Het kleine gezelschap gaf elkaar de hand en mompelde wat woorden van troost. 'Wij moeten gaan,' zei Baldewijn, nadat ze met elkaar nog een ogenblik hadden staan praten.

Op de Bouwersgracht lag de grote houten punter die gebruikt werd bij begrafenissen, aan het steigertje te wachten. De punter was brandschoon en waar nodig van een nieuwe laag carbolium voorzien. Onder de waterlijn was een laag verse bitumen, koolteer, aangebracht. Buiten bij het punterwerfje was de lucht van de vloeibaar wordende teer al van verre te ruiken geweest. Dagen was er gewerkt, geschuurd. Het ijzerbeslag van de dollen, roerophanging en ringen waren ontroest en in de bitumen gezet. De vloervlonder kreeg nieuwe latten. Aan de ijzeren driepoot hing de gietijzeren pot met de heerlijk ruikende teer boven een houtvuur. Zelfs de landvasten waren vernieuwd. De grote Giethoornse stabiele boot met een hoger boeisel lag er prachtig bij op deze herfstdag.

Een aantal vrouwen, familie en burens van en rond 'De Daalhof' had zich verzameld tussen de poort en de entree van de havezate en stond zwijgend te wachten om naar de punter te lopen. Echt nodig was de mooi opgeknapt punter niet, de afstand tot de kerk was hooguit vijfhonderd meter, maar het lopen met een zware baar was niet zo gemakkelijk.

De dragers droegen de kist met het ontzielde lichaam van Arend vanuit de havezate naar de aanlegsteiger. De wachtende vrouwen weken geruisloos uiteen en bogen het hoofd. De mannen plaatsten de kist in het hart van de boot op de nieuwe vlonder en liepen terug naar de havezate. Er was een eenvoudig opstapje gemaakt van een paar houten kisten. De vrouwen hadden op deze wijze geen moeite met het inklimmen van de boot. Machteld kwam als eerste naar buiten, direct gevolgd door Geertruida. Zwijgend nam vrouwe Machteld plaats op de zijkant van de kist aan het voeteind. De verzamelde vrouwen zochten in alle rust en stilte een

plekje op de punter en gingen zitten op de smalle banken, aangebracht langs de lange zijde als een soort gangboord van de boot. Allen hadden heel devoot een zwarte hoofddoek of een zwart hoedje op. Een enkeling kon haar tranen niet verbergen; evenals Machteld snikte ze zacht voor zich uit.

Baron Baldewijn had zich met zijn gevolg, waaronder ook veel leden van de gemeenschap, uit het versterkte huis achter de punter op het weggetje opgesteld. De mannen liepen de vijfhonderd meter naar de kerk. Hij droeg evenals Machteld zwarte kleding met als teken van zijn waardigheid een over zijn schouders gehangen donkerblauwe fluwelen mantel. Op de plaats van zijn hart was op de mantel het familiewapen geborduurd. De zwarte slappe gleufhoed met brede opstaande rand had hij altijd al op zijn hoofd. Die hoed zou hij alleen in de kerk tijdelijk afzetten. De landvasten werden van de bolders losgemaakt door de schipper. Hij nam de vaarboom en stak van wal. Dat was het signaal voor vertrek, en alles zette zich in beweging.

Op de achtergrond van het mooie herfstdecor was de kerkklok hoorbaar. De klok die na een flinke gedachtewisseling tussen Machteld en Baldewijn - Baldewijn was niet zo kerkelijk - was geschonken door beiden. Geschonken kort na de dood van hun dochtertje Irene. Nu alweer een aantal jaren geleden. Het geluid van de klok droeg ver op deze windstille dag.

Onderweg kwamen veel inwoners van Giethoorn uit hun vaak schamele behuizing om zich aan te sluiten bij de stoet. Zij kwamen met hun roeiboot, praam of vlot, maar meestal met de punter van de eilandjes, de terpen waarop hun boerderijtjes lagen, naar het dijkje. Baldewijn was alleen met zijn gedachten. 'Waar was Reynt en had hij een aandeel in de dood van z'n broer? Wat is er de voorbije dagen in hemelsnaam gebeurd? Was Arend als een domme eend in de vangpijp gezwommen, was hij opgejaagd als een wilde eend in de eendenkooi? Was hij zo zijn noodlot tegemoet gegaan? Wat was de betekenis van de eendenkooi in deze geschiedenis? Hij was er de

jongen niet naar zichzelf in gevaar te brengen. In zeven sloten tegelijk lopen was niets voor hem.'

Hij kwam er niet uit. 'Ik kan er de logica niet van inzien, er zit geen moment structuur in het verhaal.'

Het verlies van Arend, zo plotseling, was ook bij hem hard binnengekomen. 'Reynt zal wel weer op komen draven,' dacht hij.

Het gaf hem veel steun, dat het dorp uitliep om hun zoon de laatste eer te bewijzen. De verslagenheid bij de dorpsgenoten was groot. Er was massaal en massief verdriet en een intens meeleven met de opnieuw zwaar getroffen familie op 'De Daalhof.'

Het was niet ver van de havezate naar de kerk. De klok in de klokkenstoel van de kerk nam in helderheid bij iedere stap van de rouwstoet toe. Het geluid droeg ver over het water. Gradus ging wat sneller lopen; hij was verantwoordelijk voor de wind in het orgel.

'Een mooi orgeltje.' Een Slegel-orgel van goede komaf, gebouwd door de mensen van Slegel, een Zwols orgelmakersnest. Het orgel was geplaatst op de orgelgalerij in de kerk van Giethoorn.

Gradus was gek op orgelmuziek, hij had het gevoel dat het hem rust gaf. 'Goedemiddag Tom,' groette hij de organist die al zat te wachten. Gradus zette zich op het bankje achter het orgel om voor de wind te zorgen. In de balgenstoel zaten de twee spaanbalgen, opgehangen in de balkenconstructie, met hun treden.

'Kom op, aan het werk, en mooi gelijkmatig die lucht, ik wil een constante stroom lucht zonder haperingen,' mompelde Tom.

'Ik doe altijd wat je van mij vraagt,' was het mopperende antwoord.

Het was zwaar werk. Gradus begon al snel te transpireren, diepte een grote royale rode zakdoek uit zijn broekzak. En zonder

de concentratie bij zijn belangrijke werk te verliezen veegde hij hals en nek droog. De muziek op hele noten was somber, gedragen en zonder maar de minste franje.

Het dorp schoof zwijgend, stil in de banken. Ook Siem Petter, de jonge kooiker nam plaats tussen de dorpsgenoten. Hij had het gevoel dat iedereen naar hem keek en vocht nadrukkelijk tegen zijn tranen. De laagstaande middagzon prikte een straaltje hoop door het stoffige raampje op een matig behaarde schedel van een kerk-ganger. Acht mannen droegen de zware kist tot voor de preekstoel dicht bij de trap die naar de crypte leidde.

Machteld en Baldewijn en wat intimi namen onder doodse stilte plaats op de eerste rij in de bank, bestemd voor de adel. Johannes schraapte zijn keel en begon met de liturgie, nadat hij het treurige doel van de middag had ingeleid en de baron en barones had gcondoleerd. Het zingen ging zeker op deze namiddag de Gietersen slecht en maar moeizaam af, zingen was voor de plaatselijke bevolking maar een lastig begrip. Er viel in het waterrijke en zompige land met zijn vele overstromingen niet zo veel te zingen. Het bestaan was er hard en vaak meedogenloos. Johannes Hayo gaf een knikje naar Tom en Gradus kon weer een moment op adem komen.

Johannes schraapte zijn keel en begon zijn preek.

Gemeente,

'U bent een vijand van God en zelf verantwoordelijk voor uw zonden. Het waren onze spijkers van zonden die Hem aan het kruis hebben doorboord. Wij zijn met schuld verslagen zielen, en ellende drukt ons neer. Wij lopen dagelijks weg bij Hem en recht in de armen van de duivel. Kan ik mij nog bekeren? Wat een angstige monsters zitten nu hier in de kerk in het licht van Gods waardigheid. Ik ken mijn schuld die zal leiden tot de dood.' Johannes keek met priemende ogen de kerkruimte rond. *'Dit, mensen, is een getrouw woord en alle aanneming waard. U hebt de toorn van God*

over u afgeroepen.' Hij liet een seconden lange stilte volgen... geselde de gebogen hoofden van de kerkgangers. 'Weerstrevende geesten, zondig niet langer maar laat u bekeren. Een vader straft zijn kind om hem op het rechte pad te houden en hem of haar terug te drijven naar het goede. Niet om ons te plagen. Een slaande hand om ons als mensen op de juiste weg te houden. Dat u hier mag wonen, is al een straf van God. Uw angsten voor trilvenen, moerasen en natte bossen, niet door uw handen gemaakt maar als straf van God ontstaan, zal dienen tot een waarschuwing aan alle geslachten na u. In uw hart pleegt u dagelijks overspel, moord, goddeloosheid en godslasteringen. U bent geen haar beter dan de schutter die Arend heeft vermoord.' Gods oordelen stroomden overvloedig over de zondige gemeente. 'Heeft goddeloosheid Gods eeuwige toorn niet over u afgeroepen? Wat kunnen wij dan nog doen om die toorn van God te ontlopen? Alleen de ware gelovigen zullen worden gered en de rest gaat voor eeuwig verloren en zal branden in de hel. In de eerste plaats zult u moeten beseffen, hoe groot uw zonde en ellende is. In de tweede plaats, hoe u alleen door God verlost kunt worden van uw zonde en ellende en hoe u dagelijks voor die verlossing dankbaar moet zijn. Gij zult niet doodslaan. Wij weten niet, nog niet, wie de moordenaar is. Hij is vervloekt door God. O God! breng de goddeloze om het leven, laat de mannen met bloed aan hun handen vertrekken. Zou ik niet haten die U haten? En verdriet hebben over allen die tegen U opstaan? Het Koninkrijk van God is een verborgen werkelijkheid. U hebt in het veld Arend gevonden. De oudsten onder u zullen helpen bij het onderzoek. Zij zullen hun handen letterlijk wassen in onschuld boven het bloed van een geslachte vaars en niet aflatend bidden dat zijn onschuldig bloed over u en uw nageslacht zal komen. Alleen zo zal het mogelijk zijn dat Gods toorn en grimmigheid u niet zullen verdelgen. Er is geen leven buiten God, buig uw knie om te kiezen tussen het leven en de dood. In mijn lichaam woont geen goeds, het is een lichaam vol zonde en ellende. Laat dit uw troost zijn. Hij zal niet rusten, alvorens u als een reine maagd in het vaderhuis met de vele woningen bij Hem zult worden toegelaten.'

Het volk verliet na het bulderen van Johannes en het amen van de donderpreek het godshuis. De angst zat er weer goed in bij de meeste luisteraars. Geloof gebaseerd op angst. Veel hulp bij hun hulpeloosheid of troost was er niet voorbijgekomen.

‘Allemaal terug in je hok,’ dacht Geertruida. ‘Het maakt deze trieste dag nog treuriger. Wat kan ik hier nu mee en wat verwarrend allemaal?’

Zij gaf Machteld een arm, zij zochten troost bij elkaar. Baldewijn liep met ze op, zijn zwarte hoed diep over de ogen. Over een half uur zou er nog een bijeenkomst zijn op ‘De Daalhof’, voor het dorp, met koffie, brood, bier en wijn. Zo hoorde het en zo moest het ook nu gebeuren.

Een aantal mannen en vrouwen uit Giethoorn bleef nog wat hangen op de met schelpen verharde oprit van de kerk. Diep onder de indruk over alles wat ze opnieuw hadden gehoord. ‘De moord op deze jongen, een kind nog, die aan het begin van z’n leven stond, laat ons zonneklaar zien dat wij de schande van de verdorven wereld moeten ontvluchten, willen wij niet onze eeuwige zaligheid verliezen en de toorn van God over ons afroepen. Wij zullen ons voor de zonde en de duivel moeten hoeden.’

Dat had Johannes er nog maar eens zorgvuldig ingewreven. Langzaam liepen de dorpsgenoten terug naar hun huizen. Een aantal van hen werd nog op de havezate verwacht. De kist met het lichaam bleef nog een moment alleen achter, alvorens hij door de acht dragers voorzichtig en vol piëteit, zoveel als mogelijk horizontaal, onder leiding van Gradus op de plek werd gezet in de crypte.

‘Morgen wordt een begin gemaakt met het opmetselen van de sarcofaag en zondag ligt de vloer er weer in,’ liet Gradus weten. Het leven zou weer doorgaan zoals eeuwen daarvoor.

Op de achterste bank, dicht bij de kerkdeur zat een jonge vrouw. Ze zag zo wit als een doek. Ook zij was in het zwart gekleed. Ze droeg een zwarte hoed met rand die diep over haar ogen was getrokken. Ze keek tijdens de dienst onafgebroken naar de plankenvloer onder haar. Haar naam was Maria-Thérèse. Zij was de enige in de kerk, ja in het hele dorp, die wist dat ze zwanger was.

